

УДК 1 (091)

DOI [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2021-2\(27\)-131-138](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2021-2(27)-131-138)Ільїна Галина,
м. Київ, Україна <https://orcid.org/0000-0001-8409-0696>

ФІЛОСОФСЬКІ ДИСКУСІЇ ПРО МЕТАФОРУ В ПАРАДИГМАХ КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ТА АНАЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Анотація.

Стаття присвячена ролі метафор у філософії. На відміну від риторичного значення метафори як фігури мови та мовного тропу, філософська метафора виступає як носій смислового значення філософської теорії. Розглядається теорія концептуальних метафор Лакофа-Джонсона. Показані когнітивістські та аналітичні підходи до філософського аналізу метафор. Визначено, що філософія використовує метафоричну мову не тільки для формування засобів виразності: метафори становлять основу будь-якої метафізичної системи й утворюють її основу.

Ключові слова: метафорологія; метафора; концептуальна метафора; філософська метафора; когнітивістика; аналітична філософія.

Історично метафори розглядалися в поетичному, риторичному й естетичному контекстах. Цю традицію започаткував Арістотель, а через віки, у XX ст., її досліджують Е. Кассіер, П. Рікер, Ж. Дерріда та ін. Проте набуває актуальності й інший підхід до концепту метафори, який задіяний у нашому мисленні і поєднує ідеї з візуальними образами, створеними в уяві за допомогою метафор. Протягом останнього півстоліття дослідники все частіше стверджують, що і філософія, і наука, і повсякденна мова ґрунтуються на метафоричному мисленні, яке розкриває нові горизонти щодо розуміння метафори.

Зокрема, в американській філософії виникає протиставлення двох підходів до вивчення метафори. Аналітична філософія, традиційно зосереджена на вивченні логіки та мови, розглядає метафору буквально – як мовний троп, який має певні особливості щодо визначення логічного статусу його істини/хиби. Оскільки метафора передбачає формування тверджень, які висловлюють одне, а мають на увазі дещо інше (одна річ у метафорі уподібнюється іншій), то умови істинності метафоричних тверджень були предметом суперечки відомих аналітичних філософів Дж. Сьорля, Д. Девідсона, Р. Рорті та ін. Водночас філософ-когнітивіст М. Джонсон критикує аналітичні «дебати про метафору»: відмінність метафоричного твердження від інших тверджень полягає в тому, що для його розуміння потрібне осяяння. Отже, обмежуватися

логіко-лінгвістичним аналітичним підходом недостатньо: метафора становить основу нашого мислення. Ця позиція розгортається в теорії концептуальних метафор, яка є альтернативою аналітичному підходу.

Фундаментальне дослідження ролі метафор у філософії ХХ ст. започаткував німецький філософ Г. Блюменберг: в основі його «метафорології» лежало дослідження філософських метафор з метою виявлення істин, які за ними приховуються, та відокремлення істини від хиб, ідеології тощо [1; 2]. Тема філософських метафор розробили провідні французькі мислителі П. Рікер [3] та Ж. Дерріда [4]. Водночас вона вийшла на авансцену обговорень американської філософської думки, де розглядалася з точки зору когнітивістики авторами теорії концептуальних метафор Дж. Лакоффом та М. Джонсоном [5–7], а з позицій аналітичної філософії – Дж. Сьорлем, Р. Рорті, Д. Девідсоном [Див.: 7]. Автори теорії «концептуальних метафор» Дж. Лакофф і М. Джонсон здійснили перший фундаментальний аналіз метафор, заснований на ідеї, що на життя кожної людини суттєво впливають метафори, якими вона пояснює складні феномени. У роботі «Метафори, якими ми живемо» учені звертають увагу на ті метафори, які переважають у повсякденному мовленні і впливають на хід думок [5]. Пізніше ці автори специфікували свій підхід, присвятивши концептуальним метафорам філософії книгу «Філософія у плоті: утілений розум та виклики західної думки» [6], у якій розглянуто ключові метафори західної, а точніше, – англо-американської філософської думки на основі дослідження когнітивних і лінгвістичних аспектів концептуальних метафор. Філософ М. Джонсон у статті «Філософські дебати про метافору» виклав критичну думку щодо аналітичного підходу до метафори, якому протиставляється когнітивістика [7]. Актуальність досліджень метафор підтверджують і публікації вітчизняних науковців [8; 9].

Мета статті полягає в тому, щоб розглянути концептуальні метафори в парадигмі сучасної філософії.

Існує позиція про те, що в серці кожної філософської конструкції закладена певна метафора, яка унаочнюється в конкретних повсякденних практиках. За С. Пеппером, <...> форма і матерія є блідими метафорами, змальованими з техніки скульптора, гончара, тесляра, будь-якого ремісника. Матерія і рух є блідими метафорами, змальованими зі споглядання латунних кульок, що рухаються по лініях нахилу; каменів, що падають із веж; порошинок у сонячному світлі» [10, с. 130]. На думку автора, з розвитком філософського знання і з плином часу від цих метафор залишилися тільки «кістяки», та саме вони стали основою метафізичних систем.

Традиційно, з часів Античності, метафори у філософії розглядалися в контексті риторики. Але сьогодні їм надається більш важливе значення – як носіям смислового навантаження у творенні концептів. Використовуючи метафори для опису різноманітних моделей світобачення, філософія сповнена метафор, які водночас інформують і рефлексують над смислами певних понять. Американський дослідник Д. Коен пропонує перелік так званих «великих метафор», або «гранд-метафор» (Grand metaphors) філософії: «Платоніва теорія форм, лезо Оккама, Декартова доктрина, павутина переконань Квайна, воля до влади Ніцше, воля до віри Джеймса, образна теорія значень Вітгенштайна і мовні ігри, світові гіпотези Стівена Пеппера, можливі світи Кріпке» [11, с. 142]. Таким чином, можна навести достатньо вагомих прикладів філософських метафор.

Дослідники вбачають певну системність у тому, як одні поняття висвітлюються в термінах інших, визначаючи при цьому все наше мислення, але не тільки. Вони (поняття) також важливі у повсякденному функціонуванні, оскільки структурують те, що ми сприймаємо, як ми дізнаємося про навколишній світ і як ми пов'язані з іншими людьми. «Наша звичайна понятійна система, у термінах якої ми мислимо і діємо, є фундаментально метафоричною за своєю природою» [5, с. 3], – стверджують Дж. Лакофф і М. Джонсон. – «Якщо ми маємо рацію, припускаючи, що наша концептуальна система є переважно метафоричною, тоді те, як ми мислимо, що ми отримуємо з досвіду, і що ми робимо в повсякденному житті, стосується метафор» [5, с. 3–4]. У своїй концепції автори розглядають і сукупність метафоричних систем у мові. Таким чином,

метафори відіграють ключову роль у мисленні, при цьому, на думку дослідників, неметафоричні поняття концептуалізують «чисту фізичну реальність», тоді як абстрактні поняття вимагають метафор [5, с. 3–4].

Основу теорії «концептуальних метафор» Лакоффа–Джонсона становить твердження, що асоціація ідей, які здобувають референтні мовні вираження, ґрунтується довкола певної базової метафори, яка характеризує наше концептуальне світобачення. Наприклад, аналізуючи суперечку, автори виявляють, що в мові суперечка асоціюється з війною: аргументи «захищаються», «відстоюються», між опонентами відбуваються «суперечки», вони «нападають» один на одного, «перемагають» тощо – тобто дії у процесі суперечки описуються, як дії на полі бою. Лінгвістичний аналіз, таким чином, здійснює перехід від слів, які описують поняття суперечки, до концепції, яка зумовлює ці мовні особливості. Концептуальна метафора в цьому випадку звучить так: «Суперечка – це війна» [5]. Автори прагнуть конкретної мети – абстрактні ідеї та концепції виражати, залучаючи метафори, які буквально означають речі не абстрактні, а пов'язані із сферою чуттєвого досвіду.

Метафоризація, як пояснення абстрактних понять, звертаючись до конкретних фізичних, соціальних явищ, матеріальних і культурних артефактів із повсякденності, властива і філософії. У теорії «концептуальних метафор» зазначена ситуація пояснюється тим, що будь-які абстрактні поняття зазвичай передаються за допомогою метафор, які в мовному сенсі виражають не-абстрактні поняття (наприклад, час виражається за допомогою метафор, які описують простір) [5]. Важливим наслідком теорії «концептуальних метафор» є те, що вони спрямовані на використання більш абстрактного концепту як мети, і більш конкретного або фізичного концепту як джерела. З цього приводу дослідник метафор З. Ковечес зазначав: «Суперечка, любов, ідея, соціальна організація є більш абстрактними концептами, ніж війна, подорож, їжа чи рослина. Це узагальнення має інтуїтивний сенс. Якщо ми хочемо краще розуміти концепт, то маємо з цією метою використати інший концепт, більш конкретний, фізичний або матеріальний, ніж попередній. Наші досвіди у фізичному світі є природним або логічним фундаментом для цього розуміння більш абстрактних доменів» [12, с. 6]. Власне, у цьому переконують усі так звані «великі метафори філософії»: від метафори «кола» у стоїків до «Августинового хреста», який, за словами Х. Л. Борхеса, «розбиває коло стоїків»; від «мислячого очерету» Б. Паскаля до «*homo zapriens*» – «цифрової людини» В. Віна і Б. Вреккіна.

На думку Дж. Лакоффа та М. Джонсона, в філософії неможливо творити метафізику без метафор. Протягом усієї історії розвитку думки філософи несвідомо обирали метафори, які ставали основою їх філософського світобачення, і саме навколо метафор будували свої доктрини.

Концептуальні метафори наявні водночас у мові і в мисленні. Щоб пояснити, як працює теорія «концептуальних метафор» Лакоффа–Джонсона, звернемося до здійсненого ними аналізу. Варто зазначити, що традиційно всі метафори (як повсякденної мови, так і філософські) дослідники подають в одній послідовності. Наприклад, вони вважають, що базовою для англо-американської аналітичної філософії є метафора, в якій мислення концептуалізується в мові. Суть зазначеної проблеми висловлюється так: «ДУМКА ЯК МОВНА МЕТАФОРА. Мислення є лінгвістичною активністю (говорінням або письмом). Прості ідеї є слова. Складні ідеї є речення. Повністю проговорена послідовність думки є орфографія. Запам'ятовування є письмо!» [5, с. 220]. Тут «ДУМКА ЯК МОВНА МЕТАФОРА» є концептом, навколо якого концентруються усі наступні висловлювання. Усі задані тези є вираженням концептуальних метафор, які інтерпретують думку в мові.

Досліджуючи процес доведення концептуальної метафори, традиційно знаходять її виявляють у мовних засобах виразності. Так, фраза «*Let me make a mental note of that*» («Дозвольте мені зауважити»), буквально – «Дозвольте мені здійснити розумову примітку») вказує на метафору, в якій думки є лінгвістичними формами, «написаними» в розумі; у реченнях «*She's an open book to me*» («Вона для мене відкрита книга»), «*I can read her mind*» (букв. «Я можу читати її розум»), «*I misread his intentions*» («Я його неправильно зрозумів»), букв. «Я неправильно

прочитав його наміри») і «She has a whole catalogue of great ideas for gardening» («У неї є цілий каталог чудових ідей для садівництва» – тобто вона переповнена ідеями), використовується одна й та ж концептуальна метафора: думки зафіксовані лінгвістичними виразами. У результаті здійснено висновок: «Якщо ти можеш читати у чиємусь розумі, значить усі думки там мають бути в сприйнятній для читання лінгвістичній формі» [5, с. 220–221].

Автори наводять кілька інших висловів, у яких думка ототожнюється з мовою. «It's Greek to me» (Ми б сказали – «для мене це китайська грамота», а в англійській мові говорять: «для мене це грека» (щось незрозуміле, маловідоме, що складно надається вивченню і розумінню)). «Liberals and conservatives don't speak the same language» («Ліберали і консерватори не говорять однією мовою». Наш аналог – «говорити різними мовами»). «She can't translate her ideas into well-defined plans» («Вона не може перекласти свої ідеї на добре визначені плани» – тут вживається поняття «перекладання» у значенні перетворення думок на дії). «His thoughts are eloquent» («Його думки красномовні»). «What is the vocabulary of basic philosophical ideas?» («Який словник базових філософських ідей?»). «The argument is abbreviated» («Аргумент спрощений». Буквально – «abbreviated» означає абревіацію.). «He's reading between the lines» («Він читає між рядків»). «He's computer literate» («Він обчислює грамотно»). «I wouldn't read too much into what he says» («Я б не став читати забагато в тому, що він говорить») [5, с. 221–222]. Таких виразів досить багато, і вони переконують, як саме мова концептуалізує певну ідею шляхом формування метафори. На основі аналізу цих та інших мовних конструктів, Дж. Лакофф і М. Джонсон доходять висновку, що концептуальна метафора вказує на наявність концепту, згідно з яким думка має властивості мови. Мова при цьому є зовнішньою і публічною, структура думки репрезентується як лінійна послідовність написаних символів. Зрештою, кожна думка кореспондує з лінгвістичними виразами, і навпаки, кожна думка може бути виражена в мові [5, с. 222].

Особливість «концептуальних метафор» полягає в тому, що один «концептуальний домен» (тобто будь-яка організація людського досвіду) розуміється в термінах іншого «концептуального домену». Взаємодія цих доменів і є концептуальною метафорою. З. Ковечеш, відомий дослідник проблеми метафори, продовжує використовувати методику Лакоффа–Джонсона, для пояснення якої пропонує приклади концептуальних метафор «теорії» та «ідеї», які слід навести, оскільки вони релевантні тематиці нашого дослідження. «THEORIES ARE BUILDING» («ТЕОРІЇ Є БУДІВЛЯМИ»). Is that the foundation for you theory? («Чи це фундамент для твоїх теорій?»). The theory needs more support. («Теорія вимагає більшої підтримки»). We need to construct a strong argument for that («Нам потрібно сконструювати сильний аргумент для цього»). We need to buttress the theory with strong arguments («Нам потрібно створити опору для теорії із сильних аргументів»). The theory will stand or fall on the strength of that argument («Теорія буде стояти або впаде на силі цих аргументів»). So far we have to put together only the framework of the theory. («Таким чином, ми маємо скласти тільки основу цієї теорії») [12, с. 5]. У цьому прикладі лінгвістичний аналіз переконує, що існує два концептуальні домени у метафорі: перший – це «теорія», а другий – це «будівля». «Теорія» є абстрактним поняттям, яке набуває свого конкретного (а не абстрактного) вираження у метафорі будівлі. В інших мовах також можна знайти аналоги до цієї метафори: в українській мові поєднуємо ці два концептуальні домени, коли говоримо, що ми «будуємо», «конструюємо», «відстоюємо», «підтримуємо» теорію, визнаємо певні теорії як «фундаментальні», «зкладаємо цеглину» у фундамент теорії, наша теорія «не витримує критики», від аргументів можна «не залишити каменя на камені», або ж можна «розгромити вщент» аргументацію. Отже, ця метафора досить універсальна.

Іншим релевантним прикладом метафора «IDEAS ARE FOOD» («ІДЕЇ Є ЇЖЕЮ» або «ІДЕЇ ГОДУЮТЬ»). All this papers has in it are raw facts, half-baked ideas, and warmed-over theories. («Усі ці статті містять у собі сирі факти, напівзапечені ідеї, і підігріті теорії»). «There are too many facts here to digest them all» («Тут забагато фактів, щоб усі їх перетравити»). I just can't swallow that claim («Я просто не можу проковтнути це твердження»). Let me stew over that for a while («Дайте мені цим трохи перегоріти»). «That's food for thought» («Це пожива для думок»). She

devoured the book («Вона поглинула книгу»). «Let's let this idea simmer on the back burner for a while» («Давайте дамо цій ідеї прокипіти на пальнику якийсь час») [12, с. 5]. Знову ж таки, ми також говоримо про «перетравлення» ідей, про «свіжі ідеї» та про «поживу для розуму» – відтак ця метафора певною мірою застосовується і в українській мові.

Важливо, що в континентальній філософії поетичний, літературний, наративістський і мовний контексти метафор розглядалися (П. Рікер, Ж. Дерріда та ін.) за їх функціями, тоді як в англосаксонській, переважно американській філософії за їх роллю у філософії й мові загалом: когнітивістський підхід фактично розкриває роль метафори у процесах людського розуміння. Зазначена ситуація «перевертає» погляд на мову і на філософію взагалі. Метафори стають всеосяжними, із другорядної проблеми вони стають першорядною. Це підтверджує зростання кількості досліджень з проблеми метафори протягом останніх десятиліть.

Зазначена обставина пов'язана з тим, що новий підхід до аналізу метафор відкриває перспективи до її філософського вирішення. «Досить очевидно, – наголошує М. Джонсон, – якщо концептуальна метафора є суттєвою для абстрактного мислення, то класична об'єктивістська/буквальна картина не може бути вірною. Концептуальна метафора є структурою людського розуміння, а джерелом доменів метафор є наш тілесний, сенсорно-моторний досвід, базовий для абстрактної концептуалізації й аргументації. Зважаючи на таку перспективу, істина є питанням про те, як наше, засноване на тілесності розуміння речення пристосовується чи не може пристосуватися до нашого розуміння ситуації, знову ж таки, заснованого на тілесності. І коли ми мислимо за допомогою абстрактних концептів, це розуміння спирається на концептуальну метафору. Тут є форма співвідношення – пристосування нашого розуміння, твердження і нашого розуміння ситуації. Але це не класичне співвідношення буквальних пропозицій до об'єктивних станів справ у світі. Натомість, співвідношення опосередковане втіленим розумінням водночас речення і ситуації» [7, с. 45].

Водночас, когнітивістам доводиться полемізувати з аналітичною філософією, у якій проблему метафори досліджували такі серйозні дослідники, як Дж. Сьорль та Р. Рорті. Зокрема, Дж. Сьорль у праці «Метафора» розглядає цю ідею в контексті своєї концепції мовленнєвого акту, і сама метафора для нього заснована на ідеї мови як конвенційної форми поведінки. У нього існує мовець, який говорить дещо, що виглядає буквальним, але насправді є метафоричним, а також існує слухач, завдання якого відповідно розпізнати, що сказане не має буквального значення. Дж. Сьорль аналізує кілька тверджень, заснованих на традиційній теорії метафор, яка розглядається як уподібнення. Проте М. Джонсон вважає Дж. Сьорля «буквалістом» («literalist»). «Проблема з цією буквальною/об'єктивістською версією мовленнєво-дієвого підходу полягає в тому, що він просто не може пояснити, як насправді працюють метафори. Сьорль бачить, що більшість метафор не засновані на виокремленні набору буквальних уподібнень, які можуть пояснити, як $P(S \in R)$ називається R ($Y S \in R$), коли ми чуємо метафоричний вислів. Але Сьорль не має альтернативного уточнення правил для випадків, які не можуть ґрунтуватися на уподібненні. Зрештою, він змушений визнати, що його кінцеве прагнення сформулювати правило для певних типів метафор не може бути поясненням взагалі!» [7, с. 45]. І справді, Дж. Сьорль говорить, що ми розпізнаємо не подібні між собою P і R , керуючись нашою чутливістю. Відтак, М. Джонсон справедливо вказує на підміну механізму пояснення метафори простою констатацією факту «чутливості». Насправді, воно нічого не означає. Це і є наслідок «буквальності», або навіть «буквоїдства» Дж. Сьорля.

Іншим, важливим для історії аналітичної філософії контекстом дослідження метафори є виведення її за межі семантичних теорій. Відома стаття Д. Девідсона «Що означають метафори» [13], в якій він зазначає, що метафори, по суті, не означають нічого. На його думку, метафори не можуть бути істинними твердженнями, як не можуть бути семантичним явищем взагалі: «Нам слід відмовитися від ідеї, що метафора містить у собі повідомлення, що вона має зміст і смисл (за винятком, звичайно, її буквального смислу)» [13, с. 45]. Метафори ґрунтуються на ірраціональному інсайті, який не має семантичного значення: «Бачити так, ніби не бачити взагалі.

Метафора дає можливість бачити одну річ як іншу, формулюючи певне буквальне висловлювання, яке надихає або стимулює інсайт» [13, с. 47].

Продовженням несемантичних рішень у дослідженні метафор є праця Р. Рорті «Випадковості мови», а також його аналіз теми метафори у «Філософії та дзеркалі природи» та «Філософії й метафори». Він дотримується позиції щодо випадковості метафори в розмові або теорії, коли говорить про відсутність в ній окремого повідомлення. «Вкинути метафору в розмову – це як раптово перервати розмову, щоб зробити гримасу, або витягнути фотографію із кишені й показати її, або вказати пальцем на щось із оточення, або вдарити співрозмовника по обличчю, або поцілувати його. Вкинути метафору в текст – це як використати курсив, або ілюстрацію, або дивну пунктуацію чи формати. Усе це лише способи створювати ефекти перед вашим співрозмовником або вашим читачем, але не способи передавати повідомлення» [14, с. 18]. Р. Рорті говорить про відмінність між буквальним і метафоричним не як про відмінність у смислах чи інтерпретаціях, а лише як про відмінність між «знайомим» і «незнайомим» використанням звуків чи знаків. Незнайоме – це те, що змушує нас шукати альтернативні лексикони.

Таким чином, Р. Рорті і Д. Девідсон застосовують аналогічні підходи до розуміння проблеми значення й істини. М. Джонсон зауважує, що їх, як двох представників аналітичної філософії, поєднує узгодженість у трьох позиціях: 1) смисл є концептуальним і пропозиційним (грунтованим на судженнях) за природою; 2) смисл є істинно-кондиціональним (смысл містить в собі пропозицію істини); 3) лише буквальні концепти можуть бути носіями смислу. «Сьорль думає, що метафори можуть мати семантичний зміст і вид, але він втрачає в тому, як пояснити цю можливість, оскільки бачить, що вони не базуються на буквальних подібностях і не виглядають буквальними пропозиціями. Девідсон і Рорті вважають, що метафори не мають семантичного контенту, не пропозиційні, і тому не можуть бути носіями істини. Але обидві теорії помилкові, обидві ігнорують, що зростає кількість емпіричних досліджень концептуальної метафори як базової операції абстрактного мислення. <...> Їх буквальні погляди не мають ресурсів для того, щоб пояснити полісемію та висновки узагальнень, які пояснюються в когнітивній лінгвістиці за допомогою картографування джерел-цілі» [7, с. 40].

Власне, відкрита критика М. Джонсона впливає з того, що підходи Дж. Сьорля і Р. Рорті не пояснюють ролі метафори в науці й філософії (а саме ці два поля досліджень метафор дуже актуальні сьогодні), не пояснюють ні евристичного потенціалу метафор, ні закладених у них підходів. Про це, зокрема, говорить і Р. Рорті: «З усього, що ми знаємо або на що маємо зважати, метафоричне вживання Аристотелем *ousia*, метафоричне вживання Святим Павлом *agare* і метафоричне вживання Ньютоном гравітації були результатами космічних променів, які підносились до структури певних визначальних нейронів у відповідних мізках. Або, більш правдоподібно, вони були результатом якихось дивних епізодів у дитинстві, якихось нав'язливих відхилень, які залишили в цих мізках ідіосинкретичну травму. Не так важливо, як це було здійснено. Результати – прекрасні» [14, с. 17]. М. Джонсон у своєму коментарі наголошує, що важливо якраз те, як це було зроблено. Щоправда, є те, чого ми не можемо сказати: як у Святого Павла виникло саме таке розуміння любові, звідки в Арістотеля з'явилась концепція *ousia*. Але той факт, що метафору неможливо передбачити, не говорить про те, що вона цілком ірраціональна. Адже важливим у метафорі любові Святого Павла є те, як вона пов'язана з іншими концептуальними метафорами любові, властивими для мови і для часу Святого Павла, і який сенс вони мали для людей, і що вона (метафора) говорила про любов і про життя. Власне, на думку М. Джонсона, в цьому й полягають переваги когнітивістського підходу до аналізу філософських метафор порівняно з підходами Дж. Сьорля, Р. Рорті та інших аналітичних філософів.

Таким чином, метафори відіграють важливу роль у філософії. У вузькому сенсі, філософія використовує метафоричну мову, оскільки у процесі творення нових ідей традиційна термінологія не здатна формувати відповідні засоби виразності. У найбільш широкому сенсі, метафори становлять основу будь-якої метафізичної системи й утворюють у ній своєрідний «кістяк» (основу). Великі філософські системи ґрунтуються на великих метафорах філософії – метафора

Сонця у Платона, Бога-Отця у середньовічній теології, свідомості – «*tabula rasa*» у Дж. Локка, розуму-театру в Д. Г'юма тощо. Ці метафори пояснюють абстрактні чи умоглядні предмети філософського мислення за допомогою конкретних, досвідом даних предметів. Підходи до вивчення метафор стають предметом дискусії в американській філософії. Аналітичні філософи пропонують розглядати метафору як логіко-лінгвістичну проблему, акцентуючи увагу на умовах істинності метафоричних висловлювань. Натомість когнітивістська теорія «концептуальних метафор» Лакоффа-Джонсона розглядає метафору як фундаментальну основу мислення і відкриває нові шляхи не лише у філософському осмисленні наукових проблем, а й у розвитку методології наукового пізнання.

Використані літературні джерела

1. *Blumenberg H. Paradigms for Metaphorology* / H. Blumenberg. – Cornell University Press, 2016. – 104 p.
2. *Blumenberg H. Light as a Metaphor for Truth: At the Preliminary Stage of Philosophical Concept Formation* / H. Blumenberg // *Modernity and the Hegemony of Vision* [ed. David Michael Levin]. – Berkeley : University of California, Berkeley, 1993. – P. 30–86.
3. *Ricoeur P. The Rules of Metaphor. The creation of meaning in language* / P. Ricoeur. – London and New York : Routledge, 2004. – 454 p.
4. *Derrida J. White Mythology: Metaphor in the Text of Philosophy* / J. Derrida, T. Moore // *New Literary History*. – 1974. – Vol. 6. – No. 1. – P. 5–74.
5. *Lakoff G. Metaphors we lived by* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : The University of Chicago Press, 1980. – 192 p.
6. *Lakoff G. Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought* / G. Lakoff. – New York : Basic Books, 1999. – 640 p.
7. *Johnson M. Philosophy's Debt on Metaphor* / M. Johnson // *The Cambridge Handbook on Metaphor and Thought*. – Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – P. 39–52.
8. *Дениско П. Розпізнання мети та джерела метафори у візуальних творах мистецтва* / П. Дениско // *Філософська думка*. – 2015. – № 4. – С. 104–119.
9. *Гальченко М. С. Візуальні метафори в цифровому освітньому просторі* / М. С. Гальченко, Є. Р. Борінштейн, Н. В. Іванова, Г. В. Ільїна // *Інформаційні технології та засоби навчання*. – 2021. – Том 81. – № 1. – С. 1–14.
10. *Pepper S. Metaphor in Philosophy* / S. Pepper // *The Journal of Philosophy*. – 1928. – Vol. 25. – No. 5. – P. 130–132.
11. *Cohen D. Arguments and Metaphors in Philosophy* / D. Cohen. – Lanham : UPA, 2004. 248 p.
12. *Kovecses Z. Metaphor. A Practical Introduction* / Z. Kovecses. – Oxford : University Press, 2002. – 285 p.
13. *Davidson D. What metaphors mean* / D. Davidson // *Critical Inquiry*. – 1978. – No. 5 (1). – P. 31–47.
14. *Rorty R. The Contingency of Language* / R. Rorty // *Contingency, Irony, and Solidarity*. – Cambridge : Cambridge University Press, 1989. – P. 3–22.

References

1. Blumenberg, H. (2016). *Paradigms for Metaphorology*. Cornell University Press, 104 p.
2. Blumenberg, H.; David Michael Levin [ed.]. (1993). *Light as a Metaphor for Truth: At the Preliminary Stage of Philosophical Concept Formation. Modernity and the Hegemony of Vision*. Berkeley: University of California, Berkeley, P. 30-86.
3. Ricoeur, P. (2004). *The Rules of Metaphor. The creation of meaning in language*. London and New York: Routledge, 454 p.
4. Derrida, J., & Moore, T. (1974). *White Mythology: Metaphor in the Text of Philosophy. New Literary History. Vol. 6. No. 1. P. 5–74*.
5. Lakoff, G., & Jonson, M. (1980). *Metaphors we lived by*. Chicago: The University of Chicago Press, 192 p.
6. Lakoff, G. (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books, 640 p.

7. Johnson, M. (2008). Philosophy's Debt on Metaphor. *The Cambridge Handbook on Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, P. 39–52.
8. Denysko, P. (2015). Rozpiznannia mety ta dzhherela metafor u vizualnykh tvorakh mystetstva [Design of metaphors and metaphors in visual works of art]. *Filosofska dumka – Philosophical thought*. 4. P. 104–119.
9. Halchenko, M. S., Borinshtein, Y. R., Ivanova, N. V., & Ilina, H. V. (2021). Vizualni metafori v tsyfrovomu osvithnomu prostori [Visual metaphor in digital lighting space]. *Informatsiini tekhnolohii ta zasoby navchannia – Information technologies and technologies*. 81(1). P. 1–14.
10. Pepper, S. (1928). Metaphor in Philosophy. *The Journal of Philosophy*. Vol. 25. No. 5. P. 130–132.
11. Cohen, D. (2004). Arguments and Metaphors in Philosophy. Lanham, 248 p.
12. Kovecses, Z. (2002). Metaphor. A Practical Introduction. Oxford : University Press, 285 p.
13. Davidson, D. (1978). What metaphors mean. *Critical Inquiry*. No. 5 (1). P. 31–47.
14. Rorty, R. (1989). The Contingency of Language. *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge : Cambridge University Press, P. 3–22.

Ilina Halyna

PHILOSOPHICAL DISCUSSION ON METAPHOR IN THE PARADIGMS OF COGNITIVE LINGUISTICS AND ANALYTICAL PHILOSOPHY

Summary.

The article is devoted to the role of metaphors in philosophy. In contrast to the rhetorical meaning of metaphor as a figure of language and a trope, philosophical metaphor reveals the semantic meaning of philosophical theory. In the narrow sense, philosophy uses metaphorical language, because in the process of creating new ideas, traditional terminology is not able to form appropriate means of expression. In the broadest sense, metaphors form the basis of any metaphysical system. The meaning of metaphor is a traditional problem of continental philosophy, where H. Blumenberg, P. Ricoeur, J. Derrida contributed to the philosophical metaphorology. American philosophy started its philosophical discussion on metaphor in logical and linguistics aspects. Cognitive and analytical approaches to the philosophical analysis of metaphors are especially important. It is determined that philosophy uses metaphorical language not only for the formation of means of expression: metaphors are the basis of any metaphysical system. Analytic philosophy has an accent on logical and linguistics aspects of metaphorical propositions, their status of truth/false etc. In terms of cognitive linguistics the analytic approach is too literal. Lakoff–Johnson's cognitive theory of "conceptual metaphors" considers metaphor as a fundamental basis of thinking and opens new avenues not only in the philosophical understanding of scientific problems, but also in the development of methodology of humanities.

Keywords: metaphor; metaphor; conceptual metaphor; philosophical metaphor; cognitive linguistics; analytical philosophy.

Стаття надійшла до редколегії 29 листопада 2021 року